

HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI KURUMU YAYINLARI NO: 49

IV. ULUSLARARASI
TÜRK KÜLTÜRÜ
KURULTAYI

FETHİYE
21-24 MART 2013

YAYINA HAZIRLAYAN
İRFAN ÜNVER NASRATTİNOĞLU

KASTAMONU TÜRKÜSÜ “TİRİDİNE BANDIM” ŞATHİYE MİDİR?

Doç. Dr. Eyüp AKMAN*

“Tiridine Bandım” türküsü, halk müziğimizin en hareketli türküleri arasında yer almaktadır. Müzik âlemine ilk defa Muzaffer Sarısözen’in derleyip notaya almasıyla girmiştir. Derleme fişinden öğrendiğimize göre Sarısözen bu türküyü 12 Ocak 1948 tarihinde Tosya’dan 1903 doğumlu İsmail Okur (Naiboğlu) ve Hakkı Berber’den derlemiştir. Bunlar, türkü sözlerini hem söylemişler hem de halk oyunu şeklinde oynamışlardır. Plak no 1528, plaktaki yeri a:3’tür. Derleme fişinde yer alan türkü metni şöyledir:

*Aşağıdan geliyor Kürdün koyunu
Selviye benzettim yârin boyunu
Bağlantı
Amanın amanın amanın yandım
Tiridine tiridine tiridine bandım
Bedava mı sandın para vidim aldım
Aşağıdan geliyor al yeşil bayrak
Sen kimin yârisin her yanın oynak
Bağlantı
Sabahleyin erken çifte giderken
Öküzüm torbadan düşmüş gördün mü?
Bağlantı
Manda yuva yapmış söğüt dalına
Yavrusunu sinek gapmış gördün mü?
Bağlantı*

Şimdiye kadar bu türkü üzerine birkaç araştırma yapılmış ve türkü sözlerinin manaları yorumlanmıştır. Türkünün yorumlarına geçmeden önce şekil özellikleri üzerinde durmakta fayda vardır.

Görüldüğü gibi türkünün ilk iki bendi, vezin ve kafiye bakımından düzensizdir. Bunların ilk dizeleri 12 heceden oluşur. Türkünün

bütününe baktığımızda aa/bb/cd/ed şeklinde karmaşık bir kafiye düzeniyle karşılaşırız. Bu derlemede yer alan ilk iki bent, türkünün diğer çeşitlemelerinde bulunmamaktadır. Bu ikiliğin, türküye sonradan dâhil edildiği söylenmektedir. Türkünün, Sarısözen derlemesinde yer almayıp, Kastamonu yöresinde bilinen¹ iki dizesi de şöyledir:

Sabah ezanını okurken Müezzîn minareden uçtu gördün mü²

Bu dizelerin ilki 9, ikincisi 12 heceden oluşmaktadır. Dizelerin ölçüsündeki uyumsuzluktan başka bu mısralar, türkünün umûmî kafiye düzenine de uymamaktadır. Sonuç olarak, hem kafiye hem de hece düzeni bakımından Sarısözen derlemesindeki sadece son iki bent bir uyum içindedir. Bu bentlerin aslî, diğerlerinin ilâve bentler olduğunu düşünüyoruz.

Tiridine Bandım Türküsü'nün oluşumuyla ilgili Tosya yöresinde bazı hikâyeler anlatılmaktadır. Bunlardan birine göre, bu türkü sözleri, iki âşığın bir sohbet esnasında kendi aralarında yaptıkları yarışma neticesinde ortaya çıkmıştır. İkinci rivâyet ise şöyledir: "Eskiden Tosya halkı ticaret maksadı ile sürekli olarak Saz dağını aşarak Çankırı tarafında "Öteyüz" denilen yöreye giderlermiş.(...) Âşığın biri Öteyüz'e giderken Fazlı isminde bir çobanla karşılaşır. Çoban orada sığır otlatmaktadır. Âşığı elinde saz ile görmüştür. Kendisinin de yalnızlıktan canı sıkılmıştır. Âşığı yanına çağırır, kendisine bir şeyler çalmasını ister. Âşık pekâla der, fakat aklına çalacak bir şey gelmez. Tam o esnada âşık, vatandaşın birisinin öküzleri ile beraber çift sürmeye gittiğini görür. Bundan esinlenerek:

Sabahleyin erken çifte giderken
Öküzüm torbadan düşmüş gördün mü?
Amanın Fazlım.

Dedikten sonra, sığırların içerisindeki mandaya gözü takılır:

Manda yuva yapmış söğüt dalına
Yavrusunu sinek kapmış gördün mü?
Amanın Fazlım.

Dönüşte bir sohbet esnasında bu durumu dile getirir. Halk arasında hikâye şeklinde söylenir. Musiki Cemiyeti'nin kurulmasından sonra

1 Merdan Güven, On Bin Yılın Türküsü, Erzurum 2012, Fenomen yay., s.336

2 Bu türküye daha sonra aşağıdaki dizeler de ilâve edilmiştir:

Aşağıda pınar güzellerin yoludur /Tosya da kuşağı ince belin güldür

Neler geldi neler geçti felekten/Un elerken deve geçti elekten

Hakkı Berber bu sözleri toplayarak bir araya getirir. İsmail Okur (Nayıpoğlu) da tiridine bandım nakaratını ekleyerek bestesini yapar. Mustafa Başefe (Akçak) ve arkadaşları da bunu oyuna dönüştürerek folklorumuza kazandırır. O günden bu güne çalınır, söylenir, oynanır.”³

Kastamonu folkloruyla ilgili yaptığı çalışmalarıyla tanınan Ata Erdoğan’ın Kastamonu Folkloru adlı kitabında da türkünün hikâyesi şöyle anlatılır: “Türkünün 1920 yıllarında iki âşığın atışması sonucu ortaya çıktığını söyleyenler bu yarışmada temel şartın, söylenecek sözlerin gerçeğe ilgisi olmaması gerektiğini de ilâve ediyorlar. Başka bir ifadede ise, Ilgaz tarafına gitmekte olan bir mahalli ozanın çobanının ısrarlarına dayanamayarak söylediği dörtlükler olduğu iddia edilmektedir.”⁴

Bu türkü hakkında üç farklı rivayeti de Ersin Ekentok anlatır: **Birinci rivayet:** Manda serin yeri seven ve sürekli su içinde kalmaktan hoşlanan bir hayvandır. Dolayısıyla suyun çok olduğu yerde söğüt çok güzel yetişir ve serpilir. Söğüt ile manda arasında ortak yan sudur. Mandanın olduğu yerde söğüt de bol bulunur. Mandanın derisi kalın olduğu için sinek, mandanın derisine dış geçiremez. Ama yavrusu için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Manda yavrusunun derisi henüz çok taze ve ince olduğu için sinekler mandaya değil de yavrusuna hücum eder.

İkinci rivayet: Bir kişi karşı cinsten birisine âşık olur. Ama tek taraflı bir sevgi bu. Halbuki karşıdakinin başka bir sevdiği vardır. Onunla evlenmek ister. Bir türlü onu ikna edemez ve yapar türküsünü. Öyle ya ona göre sevgilisinin âşığı kaba saba manda gibi birisidir. Sevdiği ise söğüt dalı gibi ince ve nârin.

Üçüncü rivayet: Türkü yapıcı, bir mizah yapmıştır. Çünkü, manda gibi ağır ve hantal bir hayvan, kuş gibi çıkıp söğüt dalına yuva yapamaz. Sinek denilen o küçükçük haşerat ise manda yavrusunu yiyemez.⁵

Bu türküye ait bir başka rivayeti de İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Öğretim Görevlisi İrfan

3 Sabri Civez, “Halk Oyunlarımız: Tiridine Bandım”, Tosya Düşünce ve Kültür Dergisi, Haziran 1992, C.3, S.9, s.22

4 Ata Erdoğan, Kastamonu Folkloru I, Kastamonu 2008, s.67

5 İnternet sitesinde türkülerin hikâyesi için bkz. (www.onadoğru.com).

Kurt vermektedir. İrfan Kurt 2005 yılında sunduğu bir bildirisinde⁶ türkünün oluşum hikâyesini şöyle anlatır: “Dönemin beyi tarafından halk ozanlarının yönetim aleyhine söz söylemeleri yasaklanmıştır. Bu yasağın yanı sıra saz çalıp türkü söyleyen ozana bir eğlencede kendilerine türkü çalması emrivâkisi yapılmış, bir kenara da önüne kuru ekmeklerden oluşan yemek konmuştur. Bu ortamda türkünün çıktığı söylenmektedir. Ozan da kendisine yapılan bu haksızlığı onlarla dalga geçerek dile getirmiştir.”

İrfan Kurt, aynı yazısında türkünün içinde geçen kavramları da izah eder. Açıklamasına “mandanın söğüt dalına yuva yapması”yla başlar: “Tosya bilindiği gibi pirinci ile ünlüdür. Çeltik tarlalarının sürülmesinde kullanılan Manda, yazın sıcağında göletlere yatarak az kıllı olan derisini hem serinletmek hem sineklerden korumak amacıyla çamura bular. Bunun için de göletlerin ve çeltik tarlalarının kenarlarında bulunan ve dalları da suyun içine kadar uzanan salkım söğütlerin dalları üzerine, gölgesine yatar. İşte mandanın söğüt dalına yuva yapması budur. Yavrusunu Sinek Kapması da yavrunun sinek tarafından ısırılmasıdır. Çünkü yörede kapmak sözü ısırarak anlamındadır. “Köpek kapar” gibi. Ayrıca “cız tutmak” diye bir deyim vardır. Bir tür sineğin hayvanların kuyruk altlarına girip ısırması ile oluşan ve hayvanı delirten oradan oraya sıçratan bir olaydır. Ardından “gördün mü” sözcüğü ile türküyü devam edip akıl almaz olayların olduğunu vurgulayıp alay etmektedir.”

İrfan Kurt “Öküzün torbadan düşmesi ise” ile ilgili olarak da şunları söyler: “Öküzlerin hem yemlenmesi, ekine zarar vermemesi, hem de zaman kazanmak için boyunlarına takılan yem torbasının öküzün boynundan çıkması ve öküzün yemeden içmeden kesilmesi anlamını taşır.” demektedir. Bu açıklamadan iki sonuç çıkartıyoruz:1-Öküzün, dışardan bir şey yememesi veya çabuk karnının doyması için boynuna, içine yem ve saman konulmuş bir torba takılır, 2-Öküzün yemeden içmeden kesilmesi. Bu durumda öküz hastadır ve torbayı boynuna asmaya gerek yoktur.

İrfan Kurt, son ikilik olan “müezzinin minareden uçuşması”nı da müezzinin “erenlere karışması, ermesi” anlamında açıklamıştır.

Bağlantı bölümünde geçen tirit yemeğinin ise ozanın emeği

6 İrfan Kurt, “Yöresel Anlatım İçerisinde Hiciv Sanatının Uygulanması ve Manda Yuva Yapmış Söğüt Dalına Gerçeği”, Müzikte Temsil/Müziksel Temsil Uluslararası Sempozyumu, 6-8 Ekim 2005, İstanbul

karşılığında verildiğini söyleyen Kurt, bu duruma ozanın kızarak bu hicviyeyi meydana getirdiğini ifade eder: "Ozanın ince zekası, hiciv sanatının çok güzel bir örneğini sunmuştur. Özellikle farklı anlam taşıyan kelimeler seçilmiş; kendine yapılan haksızlığa onlarla alay ederek "eylenerek" dalga geçerek cevap verilmiştir."

Sonuç olarak İrfan Kurt, bu türkünün bir hicviye olduğunu söylese de "Türkü baştan sona içinde doğruları anlatan fakat ilk bakışta anlamsız gibi görünen bir ifade taşımaktadır." diyerek türküdeki sözlerin gerçek olduğuna işaret eder.

Bu türkü hakkında yapılmış bir yorum da Merdan Güven'in yaptığı derlemede görülmektedir.⁷ Merdan Güven'in Kastamonulu Salih Kocaoğlu'ndan yaptığı derlemede kaynak kişi, türkünün bir hikâyesini anlatmaz fakat türküdeki mısraları izaha çalışır. "Öküzün torbadan düşmesi" için şunları söyler: " Öküzün torbadan düşmesinin anlamı öküzün hasta olması demektir. Yani öküz işe gidemez, başına takılacak torbadan yem yiyemez.(...)Torbadan düşmüş olması, öküzün hasta ve evden çıkamayacak durumda, ahırda yatıyor, yiyeceğini ise açığındaki yemlikten yiyor demektir."⁸ Kaynak kişi, öküzlerin başına niye torba takıldığını uzun uzun anlattıktan sonra "mandanın söğüt dalına yuva yapması"nı da açıklar. "Mandalar sıcak havada suyu ve gölgeyi çok sever, yazın kavurucu sıcakta göletlere girip her yanını çamurlu suya belerler. Böylece sıcaktan korunur ve serinlerler. Aynı zamanda da sineklerden korunurlar. Göletlere girerken daha çok dalları suların, çamurların içine kadar uzanan söğütlü yerleri seçerler."⁹

Salih Kocaoğlu manda yavrusunun sineğin kapmasını da sinek tarafından ısırılması olarak belirttikten sonra müezzinin minareden uçmasını da "erenlere karışmak, ermiş olmak" la açıklar. Kocaoğlu, türkünün bağlantı kısmında geçen tirit yemeği için de bir fakir yemeği olduğunu, köylünün çift zamanı, baharda yiyeceğinin tükendiğini bundan dolayı da sadece tirit ile beslenmek zorunda kaldığını anlatır.

Tosya yöresinde bu türkü hakkında daha farklı rivâyetler de anlatılmaktadır.¹⁰

7 Merdan Güven, a.g.e, s. s.333-337

8 Merdan Güven, a.g.e, s.334

9 Merdan Güven, a.g.e, s.335

10 Tosya'da Sınıf Öğretmeni olan Erol Sevdî ile yaptığımız görüşmeden bu türkü hakkında şu bilgileri elde ettik: Mandanın söğütlerin arasına yuva yaptığı kısmı, yukarıda anlatılanlarla aynıdır. Yavrusunu sinek kapması ise, yavrunun her tarafını sineklerin, özellikle sivri sineklerin kaplamasıdır. Öküzün torbadan düşmesinden kasıt şudur: Bir sabah adamın biri çiftte giderken diğer hayvanlarını da beraberinde götürüyor. Yolda inek

Tiridine Bandım Türküsü Şathiye midir?

Bu türkü üzerinde duran bir araştırmacımız da Doğan Kaya'dır. Kaya, Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü'nün "Abartı" maddesinde hem türkü metnini vermiş hem de bu türküde geçen hayvanların sembol olarak kullanılarak hayatın gerçeklerinin sürrealist (gerçeküstü) bir tablo içinde verildiğine işaret etmiştir.¹¹

Biz de bu türkünün sembollerle kurulduğunu düşünüyor ve bu türkünün bir şathiye olabileceğini kabul ediyoruz. Şath, Arapça bir kelime olup, sözlüklerde sarsılma, hareket etme, yürüme, titreme veya gevezelik etmek anlamlarına gelir. Kelime, zaman içinde "hezeliyât" ve buna bağlı olarak "latife, şaka, eğlence, maskaralık etme" gibi anlamlarda da kullanılmıştır.¹²

Anlaşılması güç, başka bir ifadeyle, farklı anlamlara gelen sözlerden oluşan bu türü mutasavvıf şâirlerin çoğu kullanmıştır. "Şath, tasavvufî aşk halinin sarhoşluğu ile söylenen, halkın anlayamayacağı veya hoşuna gitmeyeceği sözlerdir. İnançlardan teklifsizce, alaycı bir dille söz eder gibi yazılısalar da, görünüşte saçma sanılan bu sözlerin, yorumlandığında tasavvufla ilgili türlü kavramlara değindiği anlaşılr."¹³

Sûfilerin bu tür sözleri, kendinde olmadıkları yani vecd halindeyken, şuursuzca söyledikleri bilinir. Bu makama Cem' makamı denilmektedir. İşte şath, sûfilerin bu makamdayken söyledikleri sözlerdir. "Mistik bilince ulaşanların, tanrısal yokluğun yaşandığı cem' (zât tevhidi) makamında sekr (manevî sarhoşluk) halinde söyledikleri remzî ve anlaşılması güç sözleriyle bu makamı yaşayıp farka geldikten sonra söylenen örtülü sözler edebiyat tarihimizde "şathiyyât-ı sûfiyâne" terimiyle adlandırılmıştır."¹⁴

yavruluyor ve erkek bir buzağı doğuruyor. Bu yavruyu heybenin içine koyup tarlaya götürüyor. Yolda giderken heybeden yavru düşüyor. Bu buzağı ilerde öküz olacağından "öküzüm torbadan düştü" deniyor. Erol Sevdî aslında bu türkünün sadece dört dize olduğunu, diğer dizelerin sonradan ilave edildiğini söylemektedir. Tirit için de şunları anlatmıştır: Tosya'da bütün yemeklerin suyuna tirit denir. Kastamonu'da kastedilen tirit ile bizimkiler farklıdır. Tiridine bandım derken bir isyan vardır. Bu isyan fakirliğin isyanıdır. Yemeğin kendisi yoktur sadece suyu vardır, biz de onunla yetiniyoruz. (Erol Sevdî, Tosya, 1963 doğumlu, Sınıf Öğretmeni, Görüşme Tarihi: 5 Mart 2013).

11 Doğan Kaya, Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Ankara 2010, s.30

12 Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Türk Edebiyatında Şathiye, Ankara 2001, s.3

13 Kurnaz-Tatçı, a.g.e, s.4

14 Kurnaz-Tatçı, a.g.e, s.19

Şathiyeler konuları bakımından üçe ayrılmaktadır: Cem' makamında söylenen şathiyeler; dinî inançları, zâhit tipini alaya alan şathiyeler ve deli saçması, çocuk tekerlemesine benzeyen şathiyeler. Burada bizi ilgilendiren sonuncu maddedir. Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Ümmî Sinân gibi şâirler buna benzer şiirler yazmışlardır. Yunus Emre'nin "Çıkdım erik dalına anda yedim üzümü" mısraı ile başlayan ve birkaç kez şerh edilen şiiri, Kaygusuz'un "Kaplu kaplu bağalar kanatlanmış uçmağa" dizesiyle başlayan şiiri bu türün en belirgin örnekleri arasındadır.

Tiridine Bandım Türküsüne baktığımızda da ilk bakışta olması imkânsız, deli saçması gibi gelen sözleri görmekteyiz. Mandanın söğüt dalına yuva yapması, manda yavrusunu küçücük bir sineğin kapması, öküzün torbadan düşmesi aklın alamayacağı durumlardır. Yukarıda bahsettiğimiz bazı araştırmacılar bu sözcüklerin türküde gerçek anlamlarıyla kullanıldığını söylemektedirler. Fakat biz, hakikatin böyle olmadığını düşünüyoruz.

Bir an için buradaki kavram ve olayların gerçek olduğunu varsayalım. Manda ile söğüt arasında bir ilişki vardır. Manda sıcaktan bunalınca suya girmek ve suda, gölde yatmak ister. Suyun kenarında, içinde, söğüt ağacının olması da normaldir. Fakat "yuva yapmak" tâbiri buraya uymamaktadır. Yuveyı uçan hayvanlar (kuş, leylek), karıncalar yapar. Bir manda veya sığır için "yuva yapmak" tâbiri kullanılmaz.

Sinek kapmaya gelince. Araştırmacılar, "kapmak" fiilini "ısırmak" olarak değerlendirmektedirler. "Kap-" fiilinin bu anlamda kullanılan "köpek kaptı vb." örnekleri vardır. Fakat türküdeki anlamı, "alıp götürmek" şeklindedir. Tıpkı bir kurdun kuzuyu kapması gibi.

Öküzün torbadan düşmesini ise araştırmacılar, öküzün yiyecek yememesi için boynuna takılan torbanın düşmesi veya öküzün hasta olduğu için torbadaki yiyeceğinden yiyemediği şeklinde yorumlamışlardır. Bu yorumlamalarda da bir zorlama olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Atasözü ve Deyimler Sözlüğü ile Derleme Sözlüklerinin hiç birinde "torbadan düşmek" deyiimiyle karşılaşmıyoruz. O sözlüklerde sadece, güçten düşmek, zayıflamak anlamlarına gelen "elden ağza düşmek, ayaktan düşmek, vücuttan düşmek" ifadeleri yer almaktadır.

"Gördün mü" fiilinin ise şaşkınlık ifade ettiği doğrudur. Fakat türkü metninde bu anlamda kullanılmamıştır. Mandanın yavrusunu sinek alıp kaçırmıştır, yavru kaybolmuştur. Öküz, torbadan düşmüş, müezzin minareden uçmuştur, bunlar da kayıptır. Dolayısıyla fiilimiz

şaşkınlık ifadesi için değil, gerçek anlamında, “haberiniz var mı” anlamında kullanılmıştır.

Hülâsa, bu türküde geçen kavramların gerçek anlamlarıyla izahı hayli güçtür. O halde bunlar gerçek anlamda değilse hangi anlamdadırlar? Biz, türkümüzde geçen kavramların mecaz, sembolik veya tasavvûfî bir anlam taşıdığını düşünüyoruz. Burada şathiyelerin üçüncü maddesi, deli saçması gibi olan sözlerin izahı bize yardımcı olacaktır.

Yunus Emre’nin “Çıkdım erik dalına anda yedim üzümü” diye başlayan şiirinin mutasavvıflar ve araştırmacılar tarafından birkaç kez şerh edildiğini söylemiştik. Bu şiirin bazı beyitlerinde öküz, kağı, çift sürmek, sivri sinek ve sinek tâbirleri geçmektedir. Bu kavramlar şârihler tarafından şerh edilmiştir. Bunlara kısaca değinmekte fayda vardır.

Ünlü mutasavvıf İbrahim Has, Yunus’un yukarıda adı geçen şiirini şerh etmiştir. Bu şiirin beş ve altıncı beyitleri şöyledir:

Bir serçenün kanadın kırk kanluya yükletdüm
Çekmedi kırk çift öküz şöyle kaldı kurudı

Bir kartalı bir sinek kaldurdu urdı yire
Yalan değil gerçektür ben de gördüm tozunı

İbrahim Has’a göre “Çekmedi kırk çift öküz demeden murat, görünüşte (zâhir) zühd ve takva sahibi olan kişilerin gerçekte (bâtın) ilimden habersiz olduklarıdır. Bunlara Allah’ın ilminin bir zerresini yükleseniz bir adım bile atamazlar. Bu ehl-i inkârın biri bin olsa ilmin yükünü zerre kadar hareket ettirmeye kâdir değildir. Bunlar aynı zaman da mağrurdurlar ve bundan dolayı da hep sûrettedirler.

Yine İbrahim Has’a göre sinekten murat sûrette zayıf bir vücuttur ki, zâhiren ve bâtınan eşyanın mazhariyetine zevk ile vâkıf olmuş, her mümkünin hakikî lezzetini tatmış bir kâmil demeye işaretler. Murat, Tapduk Emre’dir.¹⁵

İsmail Yakıt, Yunus Emre’nin sözü geçen şiirinin dört şerhini incelemiştir. Bunlardan Niyâzî Mısırî’nin şerhine göre birinci beyitte geçen kağı (kanlu) zâhir ilmine, kanat ile uçmak, bâtın ilmine misaldir. İlmin zâhiri kolay, bâtını güçtür. Bu ilimlerden bâtın olanın değeri ağırdır, onları kırk çift öküz değil, belki yer, gök arş ve kürsü çekemez.¹⁶

15 İbrahim Has, Yunus Emre’nin Bir Şiirinin Şerhi, Haz. Mustafa Tatçı, Ankara 2004, s.82

16 İsmail Yakıt, Yunus Emre’de Sembolizm Çıktım Erik Dalına, Ankara 2002, s.48

İsmail Hakkı Bursevî'ye göre ise "kırk kanlı" kesretten kinayedir, çift, zor ve kuvvete işarettir. Bu beyitten murat, sâlikin ihlâs ve riyâsını temsildir. Yani sâlikin ihlâs ile olan bir zerre amelini bin vücut arabası dahi çekemez.

Ali Nakşibendî'ye göre de "kanlı"dan murat, zâhir ilmidir, bu ilim riyâ ile olduğundan kolaydır. Lâkin bâtın ilmi ihlâs, ihtiyar ve mücahede ile gayet ağırdır. Serçeden murat ehl-i irfânın en ednâsı...Riya ile amel edenlerden yukarıdadır,serçe zayıf görünür fakat ihlâs ile olan amelini yer ve gök kaldıramaz.

İkinci beyitte geçen sinek için İsmail Hakkı Bursevî "zayıf fikirli ve eza verene işarettir" der. Hasımı hiçbir zaman hakir ve zayıf görmemelidir önemli olan mânevi yönden kuvvetli olmaktır.

Ali Nakşibendî'ye göre ise sinekten murat, fakir ve zayıf ama ârif ve kâmil bir dervîştir. Kartal ise mürâi olan ulema-i zâhirdir. Sinek bir meselede o zayıf ârife soru sorar o da bilemez. Böylelikle onu hakikat kelâmıyla yere vurmuş olur.

İsmail Yakıt'ın kendi yaptığı şerhte ise kırk kağrı, menfaatçi insanları temsil etmektedir. İkinci beyti ise İsmail Yakıt, dünyada hiçbir şeyi cüssesine bakıp değerlendirmemelidir, sûretten ziyâde sîrete önem vermelidir, aksi taktirde insan hayal kırıklığına uğrayabilir, şeklinde yorumlar.

Yunus Emre'nin bu şiirini tahlil edenlerden biri de Ahmet Kabaklı'dır. Ona göre de birinci beyitte geçen serçenin kanadı; ermiş, yükselmiş kişiler, "kırk kağrı" ise onu anlamayan, çekemeyen, ham ruhlu, dar görüşlü kimselerdir. Sinek ise büyük olgunluk ve cevher taşıyan ermiş, olgun, Tanrı sevgilisi kişilerin misalidir. Kartal ise gösterişli, âlim geçinen, tarikat ehlini hor gören kimseleri anlatır. Fakat yapılan bir tartışmada o fakir kılıklı derviş, gösterişli zâtı yenmiştir, bilgisizliğini ortaya çıkarmıştır.¹⁷

Bu şathiye'nin şerhlerinde görüldüğü gibi, kağrı veya öküz, sinek gibi hayvanların tasavvufî birer açıklaması vardır. Bunlardan kasıt; mürit, ilim, derviş, insan ve kesrettir. Başka şathiyelerde de öküz, su sığırı yani manda, sinek, söğüt, sivri sinek gibi hayvanlar sık geçer. Elbette bunlar da birer semboldür.

Kaygusuz Abdal'ın şu dizelerinde bunların örneğini görmekteyiz.

Balık kavağa çıkmış söğüt dalın biçmeğe
Bir sinek bir devenün çekmiş budun koparmış
Su sığırı natır olmuş nevbet ister çıkmağa

Gönül bostanun sakın su sığırı girmesin
Bekle uçurmayasın kanlu yı menareden¹⁸

Burada şathiyelerin edebî türlerle ilişkisine de kısaca değinelim. Şathiyeye benzeyen en yakın edebî türümüz tekerlemelerdir. Bunların sayısı, gerek masallar içinde ve gerekse müstakil olarak bir hayli fazladır.¹⁹ Şathiye ile tekerleme türü birbirinin içine o kadar girmiştir ki hangisi hangisinin kaynağıdır bilmek imkânsız hale gelmiştir.

Şathiyeye benzeyen bir tür de âşık fasıllarının “tekellüm” bölümünde söylenen “yalanlamalar”dır. Bunlarda da şathiyeyi hatırlatan abartı ve semboller vardır.²⁰ Manilerimizde geçen mübalağalı ifadeleri de bunlara ilave etmeliyiz.

Sonuç olarak, şunu söyleyebiliriz: Tiridine Bandım Türküsü tamamiyle sembollerden, remizlerden oluşmuştur. Bu sembolleri ister tasavvufî olarak yorumlayalım, ister sürrealist²¹ bir tarzda okuyalım, ister bir âşık karşılaşmasında söylenen abartılı sözler olarak kabul edelim sonuçta bu türküdeki kavramların izâhını gerçek anlamıyla yapamayacağımız ortadadır. Bu bildirimizde bizim yaptığımız, türkü metnini tahlil etmek olmamış sadece türkü hakkında dikkatleri başka yöne çekmek olmuştur. Türküde geçen kavramların, hayvanların, diğer şathiye örneklerinde de görülmesi ve birer anlam taşımaları, şathiyelerin diğer edebî türlerle ilişkisinin bulunması gibi sebeplerden dolayı bu türkünün, söyleyeni unutulmuş bir şathiyeden bozularak zamanla türkü haline geldiğini tahmin etmekteyiz.

Kaynaklar

ARTUN, Erman, Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı, Adana 2011

BORATAV, Pertev Naili, Zaman Zaman İçinde, İstanbul 1992

DUYMAZ, Ali, İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler, Ankara 2002

18 C.Kurnaz, M.Tatçı, a.g.e s.84-90

19 Tekerlemeler hakkında geniş bilgi almak için bkz. Pertev Naili Boratav, Zaman Zaman İçinde, İstanbul 1992, Ali Duymaz, İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler, Ankara 2002

20 Erman Artun, Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı, Adana 2011, s.114-116

21 Bu türkünün, Kastamonu perde âlemlerinin en önemli türkü olduğu ve “tiridine bandım” nakarat kısmının müstehcen anlamlar taşıdığını Avni Özbenli’den naklen Nail Tan Bey anlatmaktadır.

CİVLEZ, Sabri, "Halk Oyunlarımız: Tiridine Bandım", Tosya Düşünce ve Kültür Dergisi, Haziran 1992, C.3, S.9,

ERDOĞDU, Ata, Kastamonu Folkloru I, Kastamonu 2008

GÜVEN, Merdan , On Bin Yılın Türküsü, Erzurum 2012

İBRAHİM HAS, Yunus Emre'nin Bir Şiirinin Şerhi, Haz. Mustafa Tatçı, Ankara 2004,

KABAKLI, Ahmet, "Kaf Dağından Bir Taş", Şiir İncelemeleri, İstanbul 1992

KAYA, Doğan, Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Ankara 2010

KURNAZ ,Cemal -Mustafa Tatçı, *Türk Edebiyatında Şathiyye*, Ankara 2001

KURT, İrfan, "Yöresel Anlatım İçerisinde Hiciv Sanatının Uygulanması ve Manda Yuva Yapmış Söğüt Dalına Gerçeği", Müzikte Temsil/Müziksel Temsil Uluslararası Sempozyumu, 6-8 Ekim 2005, İstanbul

YAKIT, İsmail, *Yunus Emre'de Sembolizm, Çıktım Erik Dalına*, Ankara 2002

www.onadoğru.com

Kaynak Kişiler:

Erol Sevdı, Tosya, 1963 doğumlu, Sınıf Öğretmeni, Görüşme Tarihi: 5 Mart 2013

Nail Tan, 1941 doğumlu, Emekli Genel Müdür, halk bilim araştırmacısı.